

Barselskvinde tegnet af Lorenz Frölich til H. C. Andersens eventyr »Den gamle klokke«.

Det er et gammelt husråd at koge tørre skovmærker med usaltet smør til salve på hug- og stødsår, gamle sår, skab, frost, køers ømme yver og sprukne patter (1761ff; 13), på bulne fingre (NFyn; 14), brystvorter suget itu af spædbørn Fyn o. 1900; 15); i salven blandes den mellemste hyldebark og kamilleblomster (1700-t; 16).

Hævet koyver bades i SSjælland med ølafkog af bladene eller disse kogt i halvt øl og halvt eddike (1803; 17). En ko, som ikke slipper skarnet (efterbyrden), skal have et ølafkog (1785; 18) eller skovmærkete (MFyn; VMøn; 19). Når køer græsser i skove får de et afkog af de tørre bukar-kranse, så er de beskyttet mod at få blodpis af at æde visse planter dér (VSjælland; 20), sml. løg bd. 1.

Grøn eller tørret skovmærke er indgivet hunde mod rabies (1815; 21).

LITTERATUR: (1) 343 159 jf. 282; (2) 15 40; (3) 841 1577,64b; (4) 696 79f; (5) 739 1,624f; (6) 398 1806,129f og 1821,154f; (7) 718 1837,8; (8) 488 o 204 (o.1820); (9) 161 1906/23:341 (1925) jf. 186 35; 157 4,1954,10 (særtryk); (10) 186 35; (11) 634 10541; (12) 273 199; (13) 696 1761,80; 739 1,1796,624f; 718 1837,8; 488 o 199,300; 783b (VLoll. o. 1860); 32 1856,34; (14) 760 527; 139 5,1898,159; (15) 634 21286; (16) 488 6,1888,389; (17) 57a 2,1803,423f; (18) 488 6,1883,376; (19) 634 12180,10542; (20) 305 186; (21) 83 318.

PROSA OG POESI

Mørkegrønne bukar med de kranstillede blade

etagevis oven over hinanden og aftagende i størrelse opefter, som en lille kagekabaret fra et alfe- eller dryade-konditori (a) – smuldrer man blot et [af bladene] mellem sine fingre, har man straks den lifligste parfume, som tænkes kan, stærk og sødmefuld og dog diskret og fornem; man får pludselig hallucinationer af de uendelig fjerne barndomstider, hvor gamle koner endnu gik rundt i Københavns gader og falbød »grønne kranse« på en pind, og hvor ens mormors kommodeskuffe... duftede sødt og fint af bukar (b) Knud Poulsen (1).

Bukargrøntet planter · sine kors på vårens grave · bukARBUNDEN tætter sig · med kors i millioner Chr. Richardt (2), skovmærkens korssting danner en yndig bund · for blå violer, hvide anemoner (a); så bind mig en skovmærkekrans · og åndens blide forår ind. · En krydderduft så rig og mild · som ingen anden blomst den fik, · en duft i slægt med Pans mystik, · med droskens sang, med solens ild (b) Sigfred Pedersen (3). Så sval som skyggens perlefugt, · så ren som majmild morgenduft, · så stærk som var den skovens sjæl, · er de små, våde bukar duft Carl Dumreicher (4), en duft så frisk, skovmærkefin, · som den på vårens luftning svømmer · mig fra din mund i møde strømmer Otto C. Fønns (5); [mellem bøgerne, hvor] bukar dufter · som af en fjern og afbrændt romantik Lise Sørensen (6). – Hans Hartvig Seedorff kalder dens duft Sjællands åndedrag (7).

LITTERATUR: (1) 730d 160,93; (2) 766c 6,117; (3) a 707b 21; b 707 7; (4) 206b 26; (5) 283j 20; (6) 887 52; (7) 821p 17.

Snerre, *Galium*

GUL SNERRE, *Galium verum*, er almindelig på bakker, ved veje og gærder, i klitter osv.; de 10–40 cm høje stængler bærer i juni–august små gule duftende blomster i tætte toppe.

Snerre 1563ff (til Burre-Snerre, se nedenfor), beslægtet med at snære (jf. snare) og sigter til, at nogle arter med krogbørster slynger sig om andre planter og hænger fast i klæder og fodtøj. Klammerurt 1688: »bønderne her i disse lande har den vrang mening og tro om denne urt, at om nogen er i noget gilde, gæstebud eller værtskab og denne urt bliver lagt under ham, så han sidder på den, indtil den bliver varm, da skal den samme... straks komme i klammeri«; det samme tror man, hvis den lægges på en kakkellov og røgen breder sig, folk i stuen begynder

*Krybbescene af
Henrik Olrik i
Illustreret Tidende
25-12-1859.*

*Gul snerre.
Flora Danica,
1799.*

da at slås; derfor kan man med rette kalde den galurt (1648; 1), »de mere uoplyste blandt almuens troede, at den skulle forvolde klammeri og trætte, hvor den blev strøjet i et værelse ved deres gilder« (1796; 2); navnet kommer dog snarere af at klamre (sig til). *Mækeløbe* 1793–1811 (konstrueret), blomsterne skulle kunne få mælk til at løbe sammen = koagulere; *vild skovmærke* Øjylland 1870, kan minde om den nærtbeslægtede skovplante; *seksiner* Bornholm måske fordi nogle arter har 6 blade i kransen (3).

Vor Frues sengehalm 1619, *Maries sengehalm* 1767ff, MJylland 1795, Øjylland o. 1870, *jomfru Marias sengehalm* 1786ff, N og VJylland – også til timian o.a. duftende planter; *loppeurt* 1767, ved Holstebro o. 1860, Mors, blomsterne blev anvendt mod lopper; *trættegræs* 1769–1821 skal have samme oprindelse som klammerurt, se ovenfor, men stammer snarere fra svensk tåtegräs, forleddet = mækeløbe; *mariehalm* 1826, Thy 1919; o. 1870 og flg.: *hønningurt* Jylland, Bornholm, blomsterne dufter sødt, planten desuden brugt til indgnidning af bikuber, jf. *biurt* Jylland, *mjørdurt* NSlesvig, Øjylland, *hønningblomst* Viborgeggen, *aftenduft* Djursland; *katteurt* og *trædeurt* Himmerland, til jysk træde = trætte (sml. ovenfor); *katteost* ved Varde, *visse* Salling (jf. bd. 3); *barne-* eller *børneskidt* Sjælland, især NSjælland o. 1870ff, Thy o. 1910, Skanderborgeggen – efter blomsterfarven ligesom *børnelort* NSjælland; *teblomst(er)* Hundested, anvendt som teerståtning; *farveurt* Anholt, rodstocken kan farve rødt jf. *skærsoede* VSjælland o. 1870, 1914. Sejerø 1894 og *inderskær*

Omø o. 1860, skær bruges om andre farveplanter. *Barberforstand* Bornholm med gule blomster ligesom Finbladet Vejsennep bd. 2; *seksinia* Bornholm, sml. seksiner ovenfor. (4).

BURRESNERRE, *Galium aparine*; lange firkantede stængler klatrer med små nedadvendte torne, blomsterne er små, smudsighvide og samlet i kvaste, de parvise frugter runde, ret store og beklædt med hagebørster. Alm. på gårder, i krat osv.

Dens frø er i Flemløse Fyn fundet i kar fra bronzealderen; planten blev sikkert indslæbt med sædekorn i oldtiden, men er formentlig indvandret spontant længe før (5).

Bejler 1648–1856 ironisk om de vedhæftende stængler og frugter: »ligesom en bejler ikke gerne vil gå fra sin fæstemø igen, når han kommer til hende, så vil denne urt heller ikke gerne fra deres klæder, som den kommer nær, men hænger fast, indtil man omsider med magt kan afrykke den« (1648; 6); *snaergræs* o. 1650, 1762, *klavregræs* o. 1650, o. 1700, *klavrer* o. 1700, 1820, *drag-af* o. 1700, *snerregræs* 1769, 1794, NSjælland. *Tunranke* SSlesvig, til tysk zaun = gærde; *klæbelus* Angel, Sønderjylland og *frakkelus* Sønderjylland, Lolland, *prakkerlus* Jylland o. 1900, *degnelus* Thy o. 1870ff, Sønderjylland, *præstelus* 1914ff; *river* Fyn o. 1870, *stubnasser* Falster o. 1870ff overført fra brøndsel (s. 264); *kattesnerre* Lolland o. 1860ff, NFalster og *fuglesnerre* Lolland o. 1870, forleddene nedsættende; *tarre* Lolland, Strynø, se boghvede bd. 2; *snogespyt*, -urt Møn, på planten finder man ofte cikadens »spytklatter« (oppustede ekskremen-

ter); *skurv binder* Bornholm, skurv er fællesnavn for ukrudt, planten binder (snører) andre vækster sammen, *Ole påhængsel* Bornholm. (7).

LYNGSNERRE, *Galium hercynicum* (G. saxatile), lav plante med tueddannende stængler og små hvide blomster i opret kvast. Alm. i jyske og nordsjællandske hedegne og bakker, høje enge. Færøerne (o. 1908ff): *smørgræs*, *steinbrá*, -brød med ukendt betydning, *tálgargras* 'talg-, tællegræs' efter blomsterfarven, *mjølber* ellers om melbærris (bd. 3) (8).

LITTERATUR: (1) 698 242; (2) 696 2; (3) 689 1, 628ff; (4) 689 1,634–37; (5) 443 313f; (6) 697 167; (7) 689 1,629–31; (8) 751 122,166,176f,224.

LÆGEMIDLER

Nogle mener, at børns skab og fnat skal bades med afkog af gul snerre (1648; 1). Urten er anført i farmakopeen 1772. Den blev anvendt mod krampe, gig og som sveddrivende middel, saften af burresnerre mod hudsygdomme (1796; 2). »Maries sengehalm« (snerre eller timian) indgår med vin eller marietidselvand i råd for sidesting (o. 1720; 3); tager man »Vor Frues sengehalm« i mad og drikke, kan man ikke skades af orme og slanger, når man i høsten sover med åben mund i græsset (4).

Gul snerre er anvendt mod kvægets blodpis (5). På hestes og andre husdyrs gnidsår lægges den friske knuste urt (1798; 6).

LITTERATUR: (1) 697 242; (2) 739 1,627f,631; (3) 488 o 192; (4) 794 4,1872, nr. 145; (5) 977 162; 32 1856,35; (6) 576 2,373.

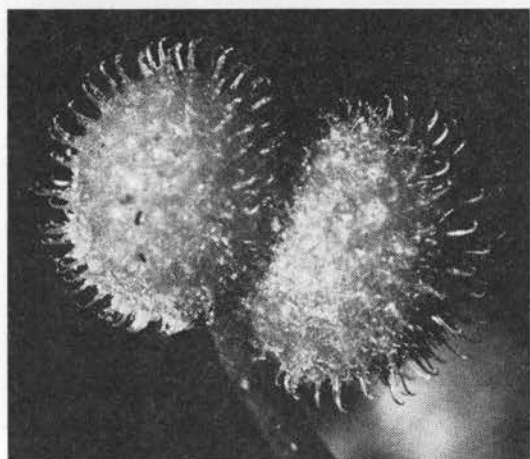
ANDEN ANVENDELSE

Roden af gul snerre farver linned kraprødt, kat-tun gult og olivengrønt med blomstertoppen, den burde dyrkes som farveplante (o. 1800; 1); roden af burresnerre og trenervet snerre (*Galium boreale*) farver også rødt (2).

Eddike fremstilles af gul snerres blomsterstand (1673; 3). Frøene af burresnerre skal af fattigfolk være brugt som kaffeerstatning (1796; 4), de »giver en meget velsmagende drik, der ingenlunde er skadelig for sundheden« (1803; 5). – Rugen til brødmel var ofte så forurenede med burresnerrens frugter, at de sad som små hvide prikker i brødet (Drejø; 6).

Det er i nogle jyske egne almindeligt at bruge gul snerre til dagligte (7). Blomsterne sat på øl i stedet for humle gør det mere berusende, men »det er et gammelt sagn, at den kogt med mælk

Burresnerre. (AA).

skal bringe den til at løbe sammen« (o. 1800; 8). For lettere at få en bisværn til at søge kuben blev den gnedet med gul snerre (Rødmø; 9). Lagt i sengens halm eller fodende skulle den fordrive lopper (Jylland, Læsø; 10). Gul snerre dufter særlig stærkt imod regnvejrr (11). Børn hæfter burrenerrens frugter på tøjet som militære distinktioner (Avernakø; 12).

LITTERATUR: (1) 739 1,1796,627; 398 1806,133; 675 12,1810,63f; 525b 30; (2) 576 4,1799,409; 525b 11; 946 8; (3) 49d 1,130f; (4) 739 1,631; (5) 182 1, 319; (6) 634 14794; (7) 488f 3,58; 488g 1,38 og 3,36; (8) 739 1,1796,627f; 398 1806,133; (9) 631b 18,1960-61,17; (10) 830 4,1885,15; 488g 3,187; 634 16867 (Hanhherred), 13620 (Vends.), 17923 (Læsø); (11) 739 1,1796,627; 842b 1840,40; (12) 634 12005.

PROSA OG POESI

Den gule snerre ligner skummende vin, sommers vilde, brusende skum, kastet hen på grøftens kant *Jens Jacob Jensen* (1); de utallige små gule blomsterkalke... fylder den danske sommer med sin vellugt. Jomfru Maries sengehalm er en af den skønne sommers skønneste blomster *Jens K. Jørgensen* og *K Hee Andersen* (2). Gul snerre med dens luftige brus af sødtduftende blomster *Ingeborg Raunkiær* (3). Nede i grøften stod den gule snerre med sine blomsterboller og sendte sin varme og søde honningduft i pust henover vejen (a), den gule snerre stod med sine store boller af æggegule blomster, der duftede stærkt og honningsødt (b) *Ellen Raae* (4); pludselig rammes man af en duft af gul snerre, som er selve den danske sommer, hed og sød, beskeden og dyb *Mogens Lorentzen* (5). Snerrens sennepsgule blomst hang fuld af brune møl *Jeppé Aakjær* (6), snerren svingler berust i sin duftgyldne sky *Valdemar Rørdam* (7), snerre langs gitter af havre, - din strømmende vellugt, der fosser som vin *Ebbe Jahn-Nielsen* (8).

LITTERATUR: (1) 151 12,1939,731; (2) 462 171; (3) 755 21; (4) a 64 25/11 1944; b 735c 96; (5) 556 40; (6) 1002c 11; (7) 789z 60; (8) 425b 19.

Hyld, *Sambucus nigra*

(s. 199, 201 SOMMERHYLD, *Sambucus ebulus* og DRUEHYLD, *Sambucus recemos*)

FOREKOMST, NAVNE

Hylden er en velkendt stor busk eller et lille træ med marvfylde grene, fannede mørkegrønne

blade, skærmformede toppe af gullighvide, krydret duftende blomster og sorte bær (egentlig stenfrugter).

Almindelig ved beboede steder, i hegn, skovbryn osv., om vildtvoksende eller plantet er ofte svært at afgøre, navnlig i VJylland anvendt som læplante og enkelte steder dyrket som bierhverv. Plantegeografisk hører hylden til Mellemeuropa og den er muligvis ikke oprindelig vildtvoksende i Danmark; den kan påvises siden Ertebøllekulturen ca. 5000-3000 f.Kr. For 300 år siden oplyses, at »hylden vokser mangfoldig nok her i vore lande og især i landsbyerne, på kirkegården, ved gærder i kålhaverne, humlehaver og andre sådanne steder« (1648; 1). - Der skal helst gro hyld på kæmpehøje (ØLolland; 2) sml. s. 191; landets »største« hyld på Borgø i Maribo sø (i 1916 2.5 m stammeomfang) stammede måske fra haven ved borgen, der gav øen navn (3).

Hyld o. 1300ff (hyllæ), navnets oprindelse og betydning er omstridt, Simon Paulli mente 1648 (1), at »det danske navn har sit udspring deraf, at den enten er én huld, det er trofast, eller at den giver én huld, det er, at man ser vel ud igen, når sygdommen har udmattet én«; navnet er dog snarere sprogligt beslægtet med at være hul (som de ældre grene), eller må henføres til hylle = skjule, idet man mente, at sagnvæsener holdt sig skjult i busken. Mange stednavne 1300-t ff har forleddet hyld, der imidlertid også kan have ikke-botanisk oprindelse (således Hyldager 1300 ff ved Ribe, Hyldebjerg 1451-1500 SFyn, Hyldtofte 1453ff Lolland, Hylderød 1502ff Vejle amt), med sikkerhed indgår plantenavnet kun i Hyldeholt 1400-t ff Præstø amt.

Barken: *peddik*, *perk*, *pirk* SSlesvig o. 1870 (fra plattysk), *hal* Thy o. 1870; marven: *kalv* Jylland, *hyllemale* VFyn. (4).

Hylden nævnes ikke i de danske love. Hillerød byvåbens træ 1787ff skal iflg. sagnet være den tjørn (sml. bd. 3), hvorunder dronning Sophie 1577 fødte den senere Christian IV, planten tolkes nu gerne som en blomstrende hyld, idet byen opstod, da godset Hylderødsholm 1560 kom under kronen; Hillerød skyldes dog snarere personnavnet Hille.

En hyld var bytræ i Hillestrup Falster, den blev siden afløst af en lind (5). I Sæd ved Tønder blev et læsetræ lørdagen før St. Hans omsvøbt med tidsler »for at heksene ikke skulle stjæle det om natten«, øverst anbragte man nyløvede hyldegrene, så det hele lignede en kæmpemæssig fejkekost (»midsommerkost«), og skolepiger kastede blomsterkrans derop for at få dem til at hænge på